

ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В РОКИ ОКУПАЦІЇ

Перші місяці після нападу Німеччини на СРСР, коли нацистами ще не було сформовано власної окупаційної адміністрації з її апаратом насильства і терору, були ознаменовані стихійним релігійним відродженням українського населення. Загалом спостерігалася стрімка відбудова церковного життя і відновлення релігійної свідомості населення.

Треба сказати, що з самого початку окупації розроблені нацистами заходи відносно релігії мали успіх: значна частина духівництва і мирян повірила пропаганді. Прихід німців розглядався деякими як порятунок віри і церкви. Зрозуміло, що причиною таких настроїв були злочини сталінського режиму в 30-ті роки, внаслідок яких до 1939 р. на території України збереглося лише 3% дореволюційних парафій, у всій Київській єпархії на 1940 р. залишилося всього 2 парафії. Звичайно, загарбники не збиралися давати православній церкві повної релігійної свободи, вони використали принцип *«розділяй і володарюй»*, дозволивши діяльність великій кількості релігійних сект, які розділяли суспільство на групи. Нацистська тактика запровадження розколу у релігійному середовищі спричинила виникнення двох ворогуючих між собою православних конфесій - УАПЦ та АПЦ. Зайняті міжконфесійною боротьбою, обидві церковні інституції втрачали авторитет серед віруючих, тому не могли впливати у необхідному для нацистів руслі на населення України, а отже стали непотрібними окупаційній владі, яка почала брутально втручатися у релігійно-церковне життя [1, с. 12]. За діяльністю церкви був встановлений суворий контроль. Вже в грудні 1941 р. імперська канцелярія видала спеціальну інструкцію про поведження з українським населенням: вона передбачала заборону релігійного паломництва, створення релігійних центрів на місці українських святинь, заборону на відкриття духовних учбових закладів. Тим не менше, відродження православ'я відбувалося зовсім не так, як планували нацисти. Бурхливий розвиток церковного життя на окупованій території України почався стихійно і відразу прийняв масовий характер. Не дивлячись на протистояння канонічної і неканонічної церков, в Україні релігійний підйом серед населення був такий великий, що вдалося відновити до 40% дореволюційної кількості храмів. Фактично на всій окупованій території була відновлена канонічна Православна Церква. Не тільки релігійність

українців, але і церква як організація, виявилася набагато сильнішою, ніж вважала німецька влада [2, с.112].

Храми, що відкрилися, перетворилися на центри національної самосвідомості і прояву патріотичних відчуттів. Навколо них об'єдналася значна частина населення. Всього за три роки окупації в умовах голоду, розрухи, відсутності матеріальних можливостей було відновлено трохи менше половини від дореволюційної кількості церков. Існують різні цифри щодо відкритих на окупованій території СРСР православних храмів. Сучасні історики, як правило, говорять про 7547, посилаючись на звіт Ради у справах РПЦ про стан церкви на 1 січня 1948 р. Проте слід врахувати, що на той час, у зв'язку з браком духівництва, будівель, вилученням у релігійних общин зайнятих ними громадських споруд було вже закрито не менше 850 храмів в РРФСР, 600 - в Україні, 300 - в Білорусії і 100 - в Східній Молдові (Придністров'я). У іншому звіті Ради у справах РПЦ указувалося, що на 1 січня 1947 р. в Росії залишилися такими, що діють тільки 1300 церков, відкритих в період окупації. Таким чином, загальна кількість дорівнювала, як мінімум, 9400. Ця кількість приблизно відповідає посиленням, що зустрічаються в радянській літературі. Крім того, було відновлено близько 40 монастирів, з них 36 - в Україні [2, с.114].

Аналіз етноконфесійної політики Третього рейху й особливостей церковно-релігійних процесів в окупованій Україні упродовж 1941-1943 рр. дає можливість зробити такі висновки: по-перше, нацисти зробили ставку на відновлення релігійного руху як ворожого більшовизму для отримання лояльного ставлення місцевого населення; по-друге, встановлення жорсткого контролю за діяльністю релігійних організацій, що в свою чергу повинно було б привести до тотального контролю над населенням; по-третє, поступова зовнішня і внутрішня руйнація традиційних церковних структур та їхня атомізація; по-четверте, максимальне використання релігійних об'єднань в інтересах Німеччини й подальше нав'язування нехристиянської неоязичницької віри з елементами окультизму.

1. *Грідіна І.М.* Православна Церква в Україні під час Другої світової війни 1939-1945 рр.: Автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 / Донец. нац. ун-т. - Донецьк, 2001. - 20 с.

2. Церковная жизнь на территории оккупированной Украины в годы Великой Отечественной войны // Архиепископ Львовский и Галицкий Августин / Материалы церковно-общественной конференции «За други своя» - М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2005. - С.111-115.

3. *Патриляк І.К.* Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І.К.Патриляк, М.А.Боровик. - Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. - 590 с.